

Preot dr. Roger-Cristian Safta

**CENTRALITATEA LUI HRISTOS
ÎN TEOLOGIA PĂRINTELUI STĂNILOAE**

Preot dr. Roger-Cristian Safta

**CENTRALITATEA LUI HRISTOS
ÎN TEOLOGIA PĂRINTELUI STĂNILOAE**

Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului Părinte
† **CALINIC**
Arhiepiscop al Argeșului și Muscelului

**Editura Universitaria
Craiova, 2019**

Referenți științifici:

Pr. prof. univ. dr. Ștefan BUCHIU

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul”,
Universitatea din București

Pr. prof. univ. dr. Cristinel IOJA,

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”,
Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad

Copyright © 2019 Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SAFTA, ROGER CRISTIAN

Centralitatea lui Hristos în teologia părintelui
Stăniloae / Roger Cristian Safta. - Craiova :

Universitaria, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1519-9

Fetelor mele,
ALEXANDRA-MARIA
ȘI ANA-CRISTINA SAFTA

PREFAȚĂ

Părintele Dumitru Stăniloae este un caz unic de monumentalitate în teologia românească prin anvergura operei și a profunzimii gândirii sale. De aceea și o analiză a teologiei acestuia este evident un demers monumental

Proiectul tezei de doctorat este unul substanțial, având 245 de pagini, o bibliografie de 506 titluri ce cuprinde sistematic: surse primare, adică opera Părintelui Stăniloae, atât cea de teolog, cât și cea de traducător, opere ale Sfinților Părinți și Scriitorilor Bisericești utilizați de Părintele Stăniloae, precum și surse secundare. Între acestea din urmă enumerăm enciclopedii, dicționare, publicații din care candidatul se informează temeinic pentru alcătuirea tezei de față. Printre sursele secundare, un prim loc îl ocupă lucrări exegetice la adresa teologiei Părintelui Stăniloae, cum ar fi studii care abordează o tematică generală, dar și studii care abordează direct tema hristologică. Acestea aparțin fie teologilor români în volume omagiale, fie teologilor străini care au găsit importantă și actuală teologia Părintelui Stăniloae. Lucrarea de față are un aparat critic însemnat, ce numără 872 note subsol ce cuprind referințe bibliografice, dar și comentarii și incursiuni personale auxiliare.

Candidatul începe teza sa printr-o introducere în care plasează persoana și opera Părintelui Stăniloae în teologia românească, dar și în cea pan-ortodoxă. Este indubitabilă valoarea acesteia, iar slabele voci care contestă această centralitate a Părintelui Stăniloae în teologia veacului XX, fie vorbesc în necunoștință de cauză, fie sunt slabi cititori ai acestuia, deci interpreți care valorifică personalitatea Părintelui Stăniloae dintr-o

altă perspectivă decât cea teologică. Aici, candidatul aduce în discuție chestiuni ridicate de câțiva autori care solicită teologiei Părintelui Stăniloae să fie altceva decât ea este. De remarcat este faptul că teologia nu se scrie liberal, cel puțin în ortodoxie, ea nu îmbrățișează un tipar uman de alcătuire, nici nu merge după criteriile unei nevoi umane de cultură. Teologia nu vine să satisfacă o agendă culturală aflată în vogă, ci răspunde unei nevoi strict superioare, intrinseci și bine determinate a omului: nevoia existențială de Dumnezeu, deci nu nevoia unui canon estetic în cultură. Aceste lucruri dacă nu sunt înțelese, teologia nu poate fi văzută ca centrată pe Revelație, pe calapodul ei original pe care-l urmează în mod fidel, ci este descentrată de sine, eșuând adesea în opinie personală cu pretenții instituționale și filosofie liberală.

Din acest motiv, principalele contestații care se aduc Părintelui Stăniloae, respectiv operei acestuia vizează doar neîmplinirile analitice ale unor oameni care găsesc să consume beletristic ori fabulistic o teologie, și nicidecum întregirea ontică a unui ideal uman dumnezeiesc: Iisus Hristos. Teologia nu apare dintr-o rațiune estetică, sau dintr-un plictis cultural, deci nu e artă de dragul artei, ci dintr-o nevoie ființială concretă, reală, stringentă. În acest consens noțiuni precum conservatorism sau progresism nu au ce căuta pentru a caracteriza un discurs teologic, căci toată teologia este actuală, indiferent de epoca ei. Ele sunt niște noțiuni improprii, apărute în afara discursului eclesial, specifice atunci când se scrie din motive nebisericești. Este de prisos în acest sens să mai comentăm afirmațiile celor care-l acuză pe Părintele Stăniloae de conservatorism, deoarece apartenența la Sf. Tradiție nu înseamnă uzură morală, ca în domeniul tehnic, ci apartenența la același Trup eclesial al lui Hristos.

Candidatul expune nouă motive pentru care teologia Părintelui Stăniloae este una originală, una vie, una tradițională aflată în continuitatea Sf. Părinți, una dinamică ce se adaptează terminologic la exigențele actuale ale omului, una distinctă de orice demers de cultură profană. De asemenea, printre aceste motive, candidatul mai enumără și meritele acestei teologii: sublinierea importanței persoanei, evidențierea teologiei ca viață,

nu numai ca un cumul de informație teoretică, continuitatea cu Sf. Tradiție, resemnificarea într-un limbaj echilibrat, cult, dar lipsit de prolixitate a duhului filocalic. Acest capitol filocalic din opera Părintelui Stăniloae, cuprinde atât traduceri ale acesteia, popularizarea ei prin studii, lucrări, comentarii și note de subsol, prin aceasta, înțelegând că teologia scapă de reflexele scolastice pe care le avea, mai cu seamă teologia dogmatică ca disciplină de învățământ. Aceasta, până la Părintele Stăniloae, nu avea un specific al ei în spațiul ortodox, ci avea modele de sistematizare preluate din dogmatici occidentale. *Filocalia* imprimă teologiei o dimensiune nouă în care aceasta poate fi abordată; anume natura experimentală a teologiei, și că ea nu poate fi abordată în afara faptului de *a crede și a iubi* pe Dumnezeu. Datorită acestei caracteristici experimentale, și teologia dialectică apare determinată de aceasta; experiența relației cu Dumnezeu fiind o condiție fundamentală a teologiei.

În această controversă nu poate fi trecut cu vederea pretinsul naționalism al Părintelui Stăniloae. Acest fapt este un defect al vremurilor și mentalităților actuale, postmoderniste care nu mai pun accentul pe nimic din tradiție, renegând orice formă de particularitate, inclusiv ideea de ethos. Persoanele receptive la fenomenul globalizării, care îl privesc favorabil, vor vedea că orice manifestare propatriotică este un defect din oficiu în orice formă culturală, deci trebuie eliminat. Iubirea de patrie devine o noțiune vetustă, care nu-și mai are locul nici măcar printre nostalgiile trecutului, de aceea, cu atât mai mult unor voci ca acelea li se pare incriminabilă asocierea dintre patriotism și credința ortodoxă. Însă Părintele Stăniloae nu este filetist, ci remarcă și consemnează o reală influență a creștinismului ortodox asupra fondului etnic românesc, astfel încât în absența ortodoxiei identitatea românească este subminabilă. Acesta este și motivul pentru care el vede în român o vocație de a fi ortodox, mai cu seamă de asumarea într-un mod echilibrat a ortodoxiei.

Dintre lucrările utilizate în favoarea personalității Părintelui Stăniloae, și a influenței operei lui decisive în teologia ortodoxă, candidatul aduce în discuție mai multe studii și

compendii omagiale, lucrări care au strâns cu mîgălă toată bibliografia, ideile și preocupările Părintelui Stăniloae, care a sintetizat cel mai bine teologia sa. Personalitatea părintelui este asociată cu cea a lui Nichifor Crainic, unul dintre cei mai sensibili gânditori creștini ai veacului XX, în ceea ce privește aprofundarea dintr-o direcție mistică a teologiei. Mistica este un domeniu practic al teologiei creștine justificată prin realitatea unui plan transcendent insesizabil al omului spre care existența acestuia tinde. *Chipul lui Dumnezeu în om* este insesizabil datorită consecințelor păcatului strămoșesc, adică patimilor și necurăției. Desăvârșirea omului este renunțarea la acestea printr-un conflict desfășurabil preponderent pe acest plan mistic, el fiind denumit război nevăzut. De aici rezultă importanța abordării teologiei dintr-o perspectivă mistică și practică, unde efortul omului nu este acela doar de a cunoaște, ci de a experimenta relația cu Dumnezeu cunoscând. Premiza fundamentală a misticii în teologie are la bază nu cunoașterea ca finalitate în sine, ci considerentul că mântuirea sufletului este un imperativ existențial. Prin continuarea proiectului lui Nichifor Crainic și a lui Ioan G. Savin, Părintele Stăniloae nu numai că a îmbogățit disciplina *Ascetică și mistică*, ci a imprimat întregii teologii caracterul ascetic și mistic. Dogmele însele au o relevanță limitată, teoretică dacă nu sunt puse în valoare de aplicarea lor pe plan ascetic și mistic. Prin proiectul traducerii *Filocaliei*, Părintele Stăniloae centrează teologia pe practica sufletului de a se apropia prin curățire și despățimire de Dumnezeu.

Candidatul are, pe baza unui plan bine alcătuit, o viziune clară asupra teologiei Părintelui Stăniloae, dovedind că este conștient de importanța acesteia nu numai în interiorul teologiei românești, ci și în cadrul teologiei ortodoxe contemporane. Alegerea acestei teme atestă faptul că acesta a identificat unul dintre marile repere ale operei Părintelui Stăniloae, și anume *centralitatea Persoanei lui Hristos în teologie*, și *importanța conceptului de persoană* în teologia ortodoxă. Candidatul identifică faptul că teologia Părintelui Stăniloae nu se poate reduce la hristomonism, adică la afirmarea exclusivă a

Prefață

hristologiei, înlăturând importanța celorlalte teme dogmatice, ci arată că hristologia este capitolul fundamental al teologiei în funcție de care se croiesc și se întemeiază și celelalte capitole doctrinare.

Lucrarea de față pune în evidență nu numai teologia hristologică a Părintelui Stăniloae, ci toate domeniile în care acesta a scris. Candidatul remarcă faptul că temele fundamentale ale teologiei Părintelui Stăniloae sunt legate unele de altele și prin ele străbate un puternic caracter hristologic. Hristologia este în opinia Părintelui Stăniloae, alături de triadologie, tema fundamentală care pune în evidență specificul creștinismului, concentrată în două dogme fundamentale: dogma Sfintei Treimi și dogma hristologică. Fără acestea, nu se poate vorbi de un specific al creștinismului, mai precis de o identitate a lui. De aici rezultă și ideea unei centralități a hristologiei între celelalte teme teologice, căci și triadologia este strâns legată de hristologie și se descoperă prin ea. Între planul hristologic și cel triadologic nu există o relație concurențială, deoarece Sfânta Treime se descoperă deplin prin Fiul, prin venirea Lui în lume, adică prin lucrarea Sa ca Dumnezeu întrupat. De aceea, referințele fundamentale ale operei Părintelui Stăniloae, observăm că sunt hristologice, iar celelalte teme dogmatice disciplinare gravitează și sunt pătrunse de aceasta. Nu se pot interpreta nici antropologia, nici eclesiologia, nici eshatologia, ori anghelologia în absența referințelor hristologice, ci acestea se deschid și au o inteligibilitate doar într-o cheie hristologică, respectiv în hristologia Părinților și a Sf. Tradiții. Din acest motiv, Persoana lui Hristos ocupă un loc central în teologie alături de triadologie, lucru care de altfel este vizibil și incontestabil în gândirea Părintelui Stăniloae.

Din punct de vedere teoretic, teza de față pune în evidență însemnătatea teologiei Părintelui Stăniloae, nu numai în forma sa creatoare, ci și în cea analitică. Personalitatea Părintelui Stăniloae este un reper major pentru teologia românească, de aceea este binevenită o astfel de lucrare care îmbogățește și aprofundează ceea ce Părintele Stăniloae a lăsat conștiinței teologice românești. Datorită caracterului prolific al operei sale, Părintele Stăniloae se

situează printre cei mai compleți teologi nu numai din România, ci pe plan internațional, aducând o bună imagine teologiei ortodoxe prin revenirea la spiritul Părinților Bisericii, fapt ce-i conferă autenticitate.

Din punct de vedere aplicativ, teologia Părintelui Stăniloae s-a legat întotdeauna de experiența eclesială, atât cea pe plan colectiv, în cadrul ritualului public din lăcașurile de cult, dar și de cea particulară, legată de lucrarea lăuntrică pe care o întreprinde omul în calitate de făptuitor al voinței lui Dumnezeu.

Dovedind o foarte bună orientare în domeniul investigat, candidatul a efectuat o muncă de cercetare foarte susținută, utilizând o bibliografie de foarte bună calitate și adusă la zi, fapt ce conferă o credibilitate sporită muncii de cercetare.

Pr. prof. dr. Ștefan BUCHIU

I. INTRODUCERE

Părintele Dumitru Stăniloae este teologul care a reușit să se impună ca o personalitatea marcantă în cadrul teologiei ortodoxe românești și internaționale. Numele său este strâns legat de înnoirea teologiei ortodoxe românești, fiind cel care a reușit să îi imprime o orientare filocalică și duhovnicească, ancorată în teologia Sfinților Părinți. Interesul crescut pentru opera sa manifestat îndeosebi prin valorificarea gândirii sale teologice în cadrul studiilor teologice actuale (marea majoritate a acestora conțin referințe către opera părintelui Stăniloae), prin tezele doctorale care s-au aplecat asupra unor aspecte ale operei sale, traducerile care au facilitat răspândirea operei Părintelui Stăniloae în străinătate și implicit accesul teologilor străini la opera sa teologică, toate acestea sunt motive care justifică demersul pe care l-am întreprins prin acest studiu asupra centralității lui Hristos în teologia Părintelui Stăniloae.

Faptul că opera Părintelui Stăniloae a fost tradusă destul de târziu în străinătate¹ a făcut chiar ca opera unui teolog precum Charles Miller care a publicat o introducere în teologia lui Stăniloae în limba engleză² să nu fie atât de bine receptată³. Cu

¹ În 1985 apare prima traducere a *Teologiei Dogmatice Ortodoxe*, în limba germană, în traducerea lui Hermann Pitters (*Orthodoxe Dogmatik*, volumul I; în 1990 volumul II și 1995 volumul III)

² Charles Miller, *The gift of the world: an introduction to the Theology of Dumitru Staniloae*, T&T Clark Ltd, Edinburgh 2000

³ Christine Hall, în recenzia cărții lui Charles Miller spune: „However, Charles Miller has all too briefly contextualized Staniloae's life and writings. This risks giving the impression that he was a peerless theological giant. English readers have

toate acestea există mai multe voci ale teologilor străini care consideră oportună dezvoltarea studiilor asupra teologiei sale⁴.

Există însă și voci ale unor așa-ziși teologi sau intelectuali care au contestat fie persoana, fie teologia Părintelui Stăniloae. Multe din aceste cazuri însă pot fi puse pe seama dorinței de creștere a vizibilității prin contestarea unui teolog de talia Părintelui Dumitru Stăniloae. Este cazul să amintim pe teologul Romeo-Valentin Muscă care critică prestigiul de care se bucură Stăniloae în rândul teologilor contemporani: „Stăniloae este, poate, cel mai mare teolog român, dar teologia sa este una statică, iar rândurile zaharoase ale lui Sandu Frunză despre Stăniloae, publicate la Dacia, ne fac să credem că editura clujană a ajuns vai de mama ei (O salvează totuși Robert Lazu cu *Farmecul discret al Teologiei*, 2001)! Teologia vlădeanului Stăniloae se mișcă numai în zona ortodoxiei și ortodoxismului antioccidental. Punct. Să o sfârșim cu beatificarea lui Stăniloae. Dumitru Stăniloae n-a fost un sfânt. A fost un om ca fiecare și dacă vrei să-ți amintești matală, dragă dle Nicolescu, într-o epocă oarecare a scris și prin «Glasul Patriei»! Stăniloae n-a fost singurul teolog român al

not had the opportunity to know much, if anything, of his contemporaries and therein lies the difficulty this book has in assessing Staniloae's importance as a theologian” – Christine Hall, *The Gift of the World: An Introduction to the Theology of Dumitru Staniloae*, Charles Miller (T. & T. Clark 2000) în **Theology**, vol. 103, September 2000, pg. 381

⁴ Referindu-se tot la cartea lui Charles Miller, Robert Burns spune: „This book proves convincingly that Staniloae was one of the leading creative Orthodox thinkers of the twentieth century, who fully deserves the serious attention of Western Christians” – Robert Burns, *Dumitru Stăniloae. The Gift of the World: An Introduction to the Theology of Dumitru Staniloae by Charles Miller* în **The Expository Times**, vol. 111, September 2000, pg. 424; Dănuț Mănăstireanu, referindu-se la posibilitățile de studiu ale operei și gândirii teologice ale Părintelui Stăniloae indică patru culoare pe care acestea ar trebui să le cerceteze și anume: 1. principalele etape în formarea lui Stăniloae ca teolog, 2. prezența principalelor provocări eclesiologice din Biserica Ortodoxă Română în secolul al XX-lea în viziunea lui Stăniloae, 3. fundamentul trinitar al teologiei sale, și 4. relația dinamică dintre Scriptură, Tradiție și Biserică reflectată în gândirea sa – Danut Manastireanu, *Charles Miller, The Gift of the World: An Introduction to the Theology of Dumitru Staniloae*, Edinburgh: T. & T. Clark, 2000, în **International Journal of Systematic Theology**, Volume 3, Issue 3, November 2001, pg. 340